

A jugar!

El simbolisme sonor de les paraules, que permet jugar amb la llengua i obrir nous camps de significació, és intrínsec a qualsevol literatura i, al capdavant, al fet mateix d'enraonar. L'autor ens descobreix les múltiples formes que pren aquest immens potencial del llenguatge.

Adrià Pujol Cruells

Professional independent

Quan vaig començar a traduir *La disparition*, de Georges Perec, de seguida em vaig adonar que no tenia cap sentit traduir-la. Tot plegat era, precisament, un contrasentit. El llibre original és un joc de paraules immens, un calembur que es desborda per totes bandes. Vaig pensar, doncs, que el que calia era *tornar a jugar*, en català, el joc que proposava Perec. Vet aquí, doncs, el pinyol de les frases fetes, dels embarbussaments, fins i tot de les expressions a primer cop d'ull inintel·ligibles. No es tracta d'entendre *literalment* la proposta que s'hi amaga: es tracta de jugar-la un cop i un altre, al tauler del llenguatge, amb les normes del llenguatge. Com en els jocs de cartes, les jugades no són infinites ni les possibilitats tampoc, però cada partida és única. Una frase sol ser sempre igual, però cadascú la diu en les circumstàncies que troba pertinents.

No cal anar a buscar exemples de literatura *extrema* o *experimental* per adonar-se que el joc de paraules és intrínsec a qualsevol mena de literatura. De fet, escriure una frase diguem-ne planera ja implica un joc de paraules —com el fet d'enraonar—. La mnemotècnica popular, ço és oral, baixa prenyada de dobles sentits i d'un gust primigeni per la sonoritat de la llengua —per damunt, sovint, dels significats associats.

Si anem a la potència sonorosignificativa de les paraules, i de les paraules *absurdes* en concret, tothom hauria de saber que, durant un episodi de manca severa d'aigua a Noruega, als lavabos públics de la ciutat de Fredrikstad es va penjar un cartell que deia «No estireu la cadena per *bimmelin*, només per *bimmelum*», missatge que va enten-

«El so de la llengua. El significat de les paraules. El joc que donen. Les estratègies per doblegar-les. Un escriptor hi ha d'estar a sobre.»

dre tothom malgrat que *bimmelin* i *bimmelum* no vulguin dir res. Bo i això, tant en noruec com en català, les paraules amb *i* evocuen coses més petites, més infantils, menys greus, i les paraules amb *u*, al contrari. De fet, Sòcrates (segons Plató)¹ ja va advertir de l'associació del so de la *i* amb la debilitat i la lleugeresa, i no és cap casualitat que el Gulliver de Swift² anomenés Lilliput la terra dels nans, o que a la terra dels gegants (Brobdingnag) Gulliver fos reduït, nominalment, a la condició de *Grildrig*. No tinc cap prova que, precisament, els adjectius *esquifit* i *rabassut* no obeeixin a la mateixa mecànica, però m'agrada pensar que sí.

El lingüista i antropòleg Edward Sapir va estudiar força el simbolisme sonor de les paraules i el joc de significats que en resulta. Va empescar-se, per exemple, un experiment en què es demanava als oients que fessin servir les paraules imaginàries *la*, *law* i *li* per anomenar tres taules diferents. Quasi tots van triar *li* per designar la taula petita, *law* per a la grossa i *la* per a la convencional. Altres experiments van demostrar que la *i* és més ràpida que la *o*, i més brillant i clara si parlem de colors, etcètera.

L'historiador de l'art Ernst H. Gombrich es va inventar un *joc festiu*, en el qual els participants disposen d'una llengua de només dues paraules (*ping* i *pong*) i les han de fer servir per respondre diverses preguntes. Per exemple, si haguéssim d'expressar *gat* i *elefant*, com ho diríem? ¿I per diferenciar una sopa calenta d'un gelat? ¿I una jovencella càndida d'una matrona amb més mala llet que no pas el vigilant d'un laboratori il·legal d'amfetamines? Les respostes van ser sorprenentment unànimes. Jo hi afegiria que, en termes de valor artístic i per escombrar cap a casa, Salvador Dalí i Víctor Català són *pongs*, i també que de *pings* ens en surten pels porus a cada *rentrée*.

El so de la llengua. El significat de les paraules. El joc que donen. Les estratègies per doblegar-les. Un escriptor hi ha d'estar a sobre. Per exemple, ¿que no ens criden l'atenció, els tabús verbals, alguns de tan assimilats, però d'un origen tan terrible? És curiós que faci por, o vergonya, pronunciar (o escriure) una paraula *perquè sona malament*, com quan un vell diu *cordons* per no dir *collons*, o el famós

casu'm l'os pedrer, l'eufemisme de l'eufemisme, que per dir *hòstia* passa per l'*ospa* i acaba en l'apèndix carnós situat al principi de l'intestí que es forma quasi sempre per infart de les glàndules, normalment dels ocells. El nom —de l'os pedrer— prové de les petites pedres que es troben en moltes espècies, pedres que serveixen per ajudar a triturar els aliments ingerits.

Anant per aquí, encara, també m'interessen els casos documentats de glossolàlia, perquè m'hi identifico, m'infantilitzen, justifiquen els jocs fonètics que tant he practicat amb les meves filles —fins a arribar a confegir un corpus notable de paraules i d'expressions, intransferibles fora del nostre clan—. Van bé per escriure, trobo. Un cas de glossolàlia que vaig estudiar és el dels *skoptsí*, una secta cristiana russa que va existir entre mitjans del segle XVIII i gairebé finals del xx. Tenien tot de pregàries (*Kindra fendra kiraveca*, etcètera) en un idioma inventat que cada predicador interpretava a la seva manera. Jo els vaig fer sortir en un llibre, *Els llocs on ha dormit Jonàs* (Empúries, 2021).

Posat en aquesta branca, haig de dir que vaig volar amb la pseudoteoria anagramàtica del lingüista Ferdinand de Saussure —perquè no la vaig entendre sencera—.³ Va estudiar epitafis antics i versos llatins que jugaven amb els noms de les persones implicades en l'argument dels poemes. Els anagrames funcionaven com un text, però també com un paratext, i dotaven el poema d'una segona capa de sentit, invisible però audible i, per tant, susceptible de penetrar al cervell, però no pas a través de la comprensió ordinària dels mots. S'assemblaria força a la teoria dels colors que apliquen alguns directors de cinema: t'encomanen el *sentit* de l'escena a partir del cromatisme imperant.

Això de Saussure, jo ho vaig mig assajar a *Quin déu enamora* (Curbet, 2004): hi vaig escriure una història en què cada frase era un anagrama de l'anterior, però era jove, impressionable, un esperançat que creia en l'hermetisme com una forma de la comunicació. Així, de vegades he colat la tècnica en alguns articles de diari, però l'última aplicació reiterada la vaig practicar al llibre *La gola* (Fragmenta, 2019), en

«...rastelleres de paraules estranyes que, per tant, connecten amb els esperits, l'altre món, els déus, les muses, tant se val.»

què diversos anagrames amb les paraules *gras*, *menjar*, *rebost*, *àpat*, etcètera, corren amagats en argumentacions secundàries, en les —en diré— frases de rodalies.

El so, la sonoritat, el soroll, el roll sonor, les fórmules de tantes religions, de tantes obres literàries, rastelleres de paraules estranyes que, per tant, connecten amb els esperits, l'altre món, els déus, les muses, tant se val. Crec que per escriure va molt bé treure el nas pels textos abs-trusos, a banda que després escrivim, nosaltres, net i clar. En algunes cases pairals catalanes (i a tots els arxius locals) es conservaven plecs (alguns s'enfilen als segles XIII i XIV) amb supersticions, jaculatòries, vots, recitacions cabalístiques, pensaments màgics en llatí que ja és català i català que encara llatineja, oracions que elevaven l'enteniment cap a Déu, cap als àngels o cap als sants. Són textos religiosos de tarannà exhortatiu, conjurs i paròdies d'oracions, pràctiques poc ortodoxes i alternatives a les fórmules oficials. Agafo d'exemple una oració del segle XVI, copiada i dita durant generacions, que tenia propietats curatives, d'amulet. És com una navalla suïssa de la salvació.

Qui la portarà o la lagirà, no li cal duptar de sos enamichs, ni morir en armes, ni de serpent ni en presó; ancara que si és penjat en forques no morà qui anomenarà tots jorns aquests noms:
+ oli + sabaros + homea + setquela +
Adonay + apsa + holimens + principi +
Emanuel + Sabaot + socda + adorterea.⁴

No me'n puc estar, per anar tancant, de recordar el poema que J.V. Foix va dedicar a Tàpies. Condensa tot el que ha de tenir un joc de paraules: sonoritat, enginy i significats místics:

Iúnni cur unni olàs
ningi innúture itlóra;
Lora carús tèrni ritlizi,
Titzi cur ane, ane pètora otanna,
Rítli, ot tàнна, pir dus bicóra:
Callús! Catlús! Fétora mat!

Notes

- 1 Ho trobaràs al diàleg *Cràtil* de Plató (360 aC), inclòs a *Diàlegs*, volum IV, amb introducció i traducció de Jaume Olives (Barcelona, Bernat Metge, 1952). Hi ha una disquisició fabulosa sobre el significat de les paraules: si els ve donat naturalment o si depèn de com fan anar els sons els que les diuen.
- 2 Tens *Viatges de Gulliver* amb una traducció meravellosa de Victòria Gual i Godó a l'editorial Adesiara, 2015.
- 3 Podries treure a passejar la curiositat pel llibre de Jean Starobinski *Las palabras bajo las palabras. La teoría de los anagramas de Ferdinand de Saussure* (Gedisa, 2009, traduït per Lia Varela i amb un bon pròleg de Patricia Wilson). I, per desdibuixar l'ombra severa que Saussure sol deixar en els lectors, et recomano *El árbol de Saussure: Una utopía*, d'Héctor Libertella (Adriana Hidalgo, 2002).
- 4 Ho trec d'un paper esplèndid de Pep Vila i Medinyà i Eduard Sierra Valentí, titulat «Textos populars catalans dels segles XV-XVI. Un apòcrif assumpcionista, una còpia dels *Amonestaments* de Turmeda, una representació natalenca i unes oracions supersticioses» (*Quaderns de la Selva* [Centre d'Estudis Selvatans], núm. 24, 2012).